

SVEIKOS ŠEIMOS SAMPRATA KŪRYBINIAME VYDŪNO PALIKIME

Rima Palijanskaitė

Vydūno draugija

Sveika šeima yra lemties dovana kiekvienam joje augančiam žmogui. Sveika šeima yra ir sveikos visuomenės pamatas. Vydūnas: „Bet koks žmogaus visuomeninis gyvenimas prasideda nuo abiejų lyčių tarpusavio santykių. Jiems teikiama svarba niekad nebus per didelė. Šie santykiai kuria tautos patvarumo ir kultūros pagrindus. Jų taurėjimas ir prastėjimas visą tautą kelia arba smukdo. Šių santykių kitėjimas keičia ir visą kultūrą.“¹

Sveika šeima pirmiausia yra sveiki abiejų lyčių (vyro ir moters) santykiai, kurie iš esmės lemia sveiką (arba liguistą) vaiko asmenybę. Žymi JAV šeimos psichoterapeutė Virginija Satir tvirtina: „Kartu sudėkite visas šeimas, ir jūs gausite visuomenę. [...] Kas beatsitiktų šeimoje, iš karto atsispindi ir ją supančioje visuomenėje, kurią ta šeima formuoja.“² Psichoanalitikas Ėrichas Fromas, pabrėždamas šeimos ir visuomenės sąsajas, teigia, jog tėvai yra visuomenės dvasios (psichologinės aplinkos, socialinio charakterio) atstovai. „Taigi šeimą galima laikyti psichologiniu visuomenės agentu.“³ Psichoanalitiko manymu, Vakarų civilizacijoje, kur viskas yra tapę mainų ir vartojimo objektais, rinkos orientacija (materializmas, susvetimėjimas ir automatizmas) vyrauja ir lyčių santykiuose, šeimoje. Ė. Fromas daro prielaidą, jog tokia visuomenė ilgainiui turėtų žlugti, kadangi ji žlugdanti svarbiausias žmogaus prigimties reikmes.

Vydūnas lyčių kultūros ir šeimos klausimams skirtą veikalą „Gimdymo slėpiniai“ 1909 m. publikavo žurnale „Šaltinis“ (vėlesni leidimai – 1919 m. ir 1921 m.). Daug meilės, šeimos bei auklėjimo klausimų mąstytojas gvildeno periodinėje spaudoje; kai kurie jų paliečiami 1928 m. išleistame veikalė „Sveikata, jaunumas, grožė“ bei veikalė „Šamonė“ (1936 m.). 1950 m. Detmoldo liaudies universitete vykusioje pastoriaus paskaitoje „Meilės džiaugsmas ir santuokos rūpesčiai“ Vydūnas dalyvavo diskusijoje, pasakydamas savo nuomonę, o netrukus parašė rašinį (vokiečių kalba) „Gyvenimas, santuoka, meilė ir laimė“. Lyčių kultūros ir meilės problematika būdinga daugeliui Vydūno dramų ir apysakų.

Tarpukario Lietuvos spaudoje Vydūno knygą „Gimdymo slėpiniai“ palankiai sutiko ne tik tuo domėjęs jaunimas, bet ir katalikų kunigai. Adomas Jakštas-Dambrauskas kritikavo tik tai, kas katalikų bažnyčios mokymui nepriimtina: Vydūno ištarmę, kad gimtys galios yra šventos, nes tai paties Kūrėjo galios, bei mintis apie jaunimo lytinio švietimo reikmę. Kur kas aštresnės kritikos spaudoje Vydūnas susilaukė „Jaunimo“ žurnale publikavęs apysakėles „Pirmieji jaunavedžių metai“ ir „Iš jūrų ir saulės“. Kritikas į esmines šiose apysakose išreikštas idėjas nesigilino, ir kritikavo autorių dėl apysakoje vaizduojamų personažų poelgių, pabrėždamas, kad „lyties santykiai yra daugiau ne privatinis asmens dalykas“, o socialinis.⁴ Piktintasi, jog Vydūnas „jokios svarbos nenori pripažinti nė vienai dabartinio teisinio apšvedimo formai“. Vydūno apysakose vaizduojami lyčių santykiai buvo gretinami su 1915 m. Amerikos socialistų sąjungos išleistos Augusto Bebelio knygos „Moteris ir socializmas“ idėjomis. Pasak kritiko, „skirtumas tik tame, kad Bebelis lyties santykius laiko visai lygiais su valgymu, apsirėdymu, tuo tarpu Vydūnas tą patį dalyką vadina šventu ir reikalauja ypatingo prakilnumo bei susilaikymo.“⁵

Netrukus po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, 1991 m. kaip viena knyga išleisti Vydūno veikalai „Sveikata, jaunumas, grožė“ ir „Gimdymo slėpiniai“. Pratarmėje Vacys Bagdonavičius rašė: „Ypatinga reikšmė Vydūno sveikatos filosofijoje skiriama erotinei kultūrai, kuri išsamiai nagrinėjama

¹ Vydūnas. *Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių*. Vilnius: Vaga, 2001, p. 222.

² В. Сатир. *Вы и ваша семья*. Москва: Эксмо пресс, 2000, p. 297.

³ Fromas. *Pabėgimas iš laisvės*. Kaunas: Verba vera, 2008, p. 310.

⁴ A. Dėl Vydūno pažiūrų į lyties klausimą. Iš: *Jaunimas*, 1914, nr.7, p. 47.

⁵ A. Dėl Vydūno pažiūrų į lyties klausimą. Iš: *Jaunimas*, 1914, nr. 2, p. 17.

„Gimdymo slėpiniuose“. Šios problemos nušvietimas esmingai skiriasi nuo to, kaip ji pateikiama šiandieniniuose seksologijai skiriamuose darbuose.“⁶ V. Bagdonavičius teigia, kad mąstytojas didžiausią dėmesį skiria dvasiniam aspektui, pabrėždamas vyro ir moters santykių taurumą, atsakomybę dėl būsimų vaikų bei tikrosios tėvų meilės įtaką vaikų asmenybėms. Didesnį tyrėjų dėmesį atkreipė Vydūno pažiūros į moterį. Pasak Viktorijos Daujotytės, „Vydūnas savo veikalais į moters supratimą žengia naują žingsnį. Jo pagrindas yra prigimtinės lyčių lygybės teigimas.“⁷ Vytautas Kavolis mąstytoją vertina kaip ryžtingiausiai moters vaizdinį XX a. pr. pakeitusį rašytoją, moterį vaizdavusį kaip savimi pasitikinčią individualybę, netgi moralinį pavyzdį vyrams. Humanistines vydūniškosios pedagogikos idėjas gvildeno Ona Tijūnėlienė ir Albinas Jovaiša – išryškindami vaiko prigimtinių dvasinių galių žadinimo, savęs pažinimo, saviugdos, individualumo principus ir Vydūno gyvenimo filosofijos svarbą. Vydūno pažiūros į šeimą ir į vyrų bei moterų santykius šeimoje, Anelės Vosyliūtės teigimu, susiformavo dar vaikystėje; o paties Vydūno „tėvų darna, jų dėmesys dvasiniams vaikų poreikiams lėmė vidinę jų pačių harmoniją ir vertybinę orientaciją.“⁸

Religinių mitų, dogmų ir socialinių stereotipų kritika

Vydūnas savo veikalą apie lyčių kultūrą rašė XX a. pradžioje, kai, vadovaujantis Biblija, Lietuvoje buvo eskaluojami moters antrarūšiškumo, jos nuodėmingumo bei kaltumo mitai, dominavo patriarchalinė pasaulėžiūra ir, anot V. Kavolio, „klusnios moters religinis kultas“. Žmogaus kūnas sietas su nuodėmingumu, o bažnytinė santuoka traktuota kaip socialinė vaikų gimdymo ir auginimo institucija. Nikolajaus Berdiajevo (Vydūno amžininko) teigimu, „meilės tema buvo laikoma kur kas nepadoresnė už šnekas apie lytinį aktą ir apie komercinę santuokos bei šeimos pusę.“⁹

Vydūnas suvokė, jog didelę įtaką kultūrai, taigi ir lyčių santykiams, turi religija ir pasaulėžiūra. Pirmiausia mąstytojas kritikavo su lytiškumu bažnyčios siejamą žmogaus nuodėmingumo dogmą: „Vis dėl to negalima kalbėti apie nuodėmingumą kaip apie žmogaus pirminę nuodėmę. Žmogus nėra savo esmės kūrėjas. [...] Žmogui priskirti pirminę kaltę reikštų, kad kažkas jau savo egzistavimu yra kaltas.“¹⁰ Apgailėstaujama, kad „net Biblijoj rašyta: *Iš nuodėmingos sėklos esmi gamintas ir savo motinai aš jos nuodėmėse tekau.* (Ps. 51,7) Visai ramiai tuo žmonės tenkinasi. Tiki kitaip visai ir nesant. Tarsi gaminimas savaime būtų bausis dalykas.“¹¹ Vydūnas ne kartą primena Šventą Raštą, kuriame moteris traktuojama kaip „žmonių nusidėjimo kaltininkė“, ir tikinčiųjų žinojimą „iš Biblijos, kad motera su peršuliais turinti gimdyti vaikus.“¹² Vydūno manymu, žmonių mąstymas apniukęs, o tai daro įtaką ir jų poelgiams – jie dažnai nesuvokia, ką darą. Lytiškumą ir vaikų pradėjimą jis traktuoja kaip didį slėpinį, kita vertus – kaip natūralų vyksmą: „Gaminimas priklauso prie būtinų gyvatos dalykų. Ir todėl jis nepadaro žmogaus neskaisčiu. Kaip tat ir galėtų būti! Visas gamtos gyvenimas guldytas yra ant gaminimo.“¹³

Bibliinių mitų poveikį kultūrai bei visuomenei Vydūnas vaizduoja ir savo grožinėje kūryboje. Misterijoje „Jūrų varpai“ moteris, visuomenei šiais mitais vadovaujantis, buvo žeminama ir sudaiktinama, ji jau nebegalėjo būti savimi, jos dvasinės galios buvo tarsi paralyžiuotos: „Žmonijos piktenybės ir blogumai mane pririšę laikė. / Rankas jie surakino, veidą man sudarkė“, – dejuoja *Vidė*. Tačiau niekas jos nesiryžta atrišti nuo stulpo, prie kurio ją pririšo *latrai*, savaip interpretavę *piktadarių* kartotus Biblijos žodžius apie moters kaltę, nuodėmingumą, gimdymą to, kas pražūva. Misterijoje keliama ir prieštarūgų minčių apie moterį. Neturinti įtakos visuomenėje moteris laikoma silpna, galinti

⁶ V. Bagdonavičius. Sveiko gyvenimo ir skaidrios būties apologija. Iš: Vydūnas. *Sveikata, jaunumas, grožė. Gimdymo slėpiniai*. Kaunas: Farmacija, 1991, p. 13.

⁷ V. Daujotytė. *Moters dalis ir dalia*. 1992, Vilnius, p. 34.

⁸ A. Vosiliūtė. Vydūnas: individualumas, šeima, aplinka. Iš: *Lyčių studijos ir tyrimai*, 2012, nr. 10, p. 57.

⁹ N. Berdiajevas. Erosas ir asmenybė. Iš: *Meilės menas*. Vilnius: Asveja, p. 98.

¹⁰ Vydūnas. *Raštai, 4 t.*, p.295–296.

¹¹ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 19.

¹² Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 54.

¹³ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 16.

būti tik „elgetų drauga“, bet kita vertus, ji gali būti ir pavojinga: „skatikas ir moteris – dvigalvis žvėris“. Įvairios religinės bei pasaulėžiūros nuostatos įsitvirtina literatūroje ir papročiuose. „*Silpnume, tu esi vardu motera!* Yra tai žodis garsaus anglų poeto Šekspyro. [...] Sakydami su Šekspyru *silpnumas*, lengvai paklystume.“¹⁴

Vydūnas kritikuoja vyravusį požiūrį, jog vienintelis moters uždavinys esąs gimdyti ir auginti vaikus, kad šio uždavinio nerealizavusioji tarsi nepasiekia žmogiškosios gyvenimo pilnatvės. Tam prieštaraudamas, klausia: „Bet kodėl nesakoma, kad vyras, netapęs tėvu, nėra pilnas žmogus?“ Jis kritikuoja patriarchalinį šeimos modelį ir nuostatas, esą geriau, jei moterys lieka namuose prie šeimos židinio, augina vaikus ir nedalyvauja visuomenės reikaluose. „Kad moterų dalyvavimas viešame gyvenime galėtų kenkti namiškiams, tuo tegali tikėti ir to bijoti nemažstantys. Priešingai, moteros darbas viešame gyvenime jai aiškiau parodytų, kad viešas ir naminis gyvenimas stovi artimame sąryšyje vienas su kitu. Ir ji tvarkytų namų gyvenimą visai kitaip. O toliau ir vyras pradėtų geriau suprasti minimąjį santykį ir gyventų kitaip. Man atrodo, žmonija tikrai telaimėtų, kad abi jos pusi kaip namuose, taip viešai draugiškai dirbtų jos labui. Viskas būtų tuoj žmoniškiau.“¹⁵

Kitas analizuotas klausimas – kas yra tikroji dora lyčių santykiuose. Vydūnas teigia, jog įprastoji socialinė tvarka yra svarbi, bet ne ji lemia dorą, o „vien žmoniškasis gyvenimas“: „Apsivedusių ir nevedusių padėjimas čia jokio skirtumo nepadaro. Vien, kad žmonės nekalba apie apsivedusius.“¹⁶ Suvokdamas netekėjusių motinų patirtį, Vydūnas siekė atskleisti tikrosios doros ir nedoros esmę. Ir ne vedybinis statusas yra lemiamas. Apysakos „Pasileidusioji Mariutė“ pagrindinis leitmotyvas – pasileidėle vadintos herojės *Mariutės* doros ir kitos herojės, santuokoje gyvenusios turtingos ponios *Meyerienės* (kuri patyrė ne vieną abortą), nedoros išryškinimas. Apysakoje Vydūnas parodo aklą visuomenės negailestingumą, kai tik ištekėjusioji motina laikoma dora. Atskleidžiama, jog ši doros suvokimą tuomet formavo bažnyčia. *Mariutę* ypač piktai barė ponija *Meyerienė*, sugrįžusi iš bažnyčios.

„Širdis apgauna, tardama man apie skaistybę. Žmonių tvarkoje tikrai jinai. Ne mergaitės jausmuose.“ – Taip mąstė žmonių pažeminimą patyrusi *Mariutė*, kuriai ir gyventi nebesinorėjo. Tačiau į jos rankas patenka knyga apie „lyčių santykius, apie apsivedusių padėjimą. [...] Visai [taip] čia kalbama, kaip ji jautusi. *Mariutė* atsigavo. Ir lyg didėjo lapus skleisdama. [...] Lyties dora pareinanti vien iš skaisčios meilės. Tūla kitų nusižengusia mergaite apšaukta esanti tikrai dora. Priešingai, tūlos apsivedusios moteros, kurios laikomos labai doromis, esančios tikros pasileidėlės.“ Tada jau *Mariutė* nebeleidžia nei kunigui, nei poniai ją plūsti ir pasileidėle vadinti, o sako, jog „savo dora ir skaistumu pati rūpinsiantis“.¹⁷

Vydūnas suvokė, jog kai kurie religiniai mitai ir dogmos visuomenę veikia neigiamai. Tai įrodyta sociologiniais tyrimais. Jais vadovaudamasis, psichologas A. Maslou rašo apie žemą ir aukštą sinergiją ir darną visuomenėje. Jis konstatuoja, jog religinės pažiūros, pasaulėžiūra daro didelę įtaką visuomenei ir atskiriems jos individams: tai lemia maldos stilių, vadovavimo stilių, vyrų ir moterų tarpusavio santykius, seksualumo raišką, emocinių ryšių pobūdį, draugiškumo bei giminystės ryšius. Pabrėžtina, kad itin menkos darnos bendruomenių gyvenime labai daug pykčio, amoralumo, agresijos, savižudybių, žmonių žeminimo, jose aukštas sergamumo lygis. Darniose visuomenėse šių negatyvių apraiškų daug mažiau, bet ryškiai atsiskleidžia gebėjimas derinti asmeninės gerovės ir visuomenės narių interesus, t. y. asmeninis gėris turi prisidėti prie kitų – šeimos narių, bendruomenės – gėrio.¹⁸ Ė. Fromas, nagrinėdamas destruktiviuosius Vakarų visuomenės žmonių charakterių tipus, įžvelgia tam tikrų ideologinių formų sukeltas deformacijas, lemiančias atitolimą nuo gamtos ir savo prigimties, savojo Aš praradimą.

¹⁴ Vydūnas. *Žvilgis į gyvenimo gelmes. I* [sudarytoja – Rima Palijanskaitė]. Klaipėda, 2006, p. 106.

¹⁵ Vydūnas. Pasikalbėjimai. Iš: *Jaunimas*, 1911, nr. 11, p. 15.

¹⁶ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 48.

¹⁷ Vydūnas. Pasileidusioji Mariutė. Apysaka. Iš: *Naujovė*, 1915, nr. 2, p. 22–23.

¹⁸ A. Маслоу. *Новые рубежи человеческой природы*. Москва: Смысл, 1999, p. 193–200.

Sveikos šeimos kūrimo motyvai ir prielaidos

Santuoka, pasak Vydūno, yra vienas svarbiausių žmogaus gyvenimo dalykų, tačiau ji galinti suteikti ne tik daug naudos, bet ir žalos. Sveikindamas rašytoją Antaną Vaičiulaitį vestuvių proga, Vydūnas laiške rašo apie santuokos prasmę: susituokiantieji nori būti gyvenimo draugais ir „bendrai gyvenimą patirti bei pragyventi“; ypač svarbi santuokoje esanti emocinė santara, kurią vykdo meilė – „dvasinio vieningumo sąmonė“. Tačiau ši tikroji meilė sušvintanti tada, kai santuokoje esantieji vienas kitą mato „ne kaip regimąjį pasirodymą, bet kaip dvasinę esmę ir ją kaip tokią nuoširdžiai vertina.“¹⁹ Santuokos ryšys „turi skatinti abiejų žmonių dvasinio gyvenimo augimą.“²⁰ Meilė ir dvasinė giminyse pagrįstoje santuokoje abu gali būti vienas kitam tobulėjimo akstinu ir „ramsčiu gyvenime“. Abi lytys, anot Vydūno, laukia viena iš kitos „gyvybės didinimo“, ir tai vienaip ar kitaip apsireiškia. Tačiau kita lytis esanti ne tik emocinio bei kūniškojo gyvenimo, bet ir dvasinių galių, žmoniškumo ir kūrybiškumo žadintoja. „Todėl ir yra gyvenimas, kuriame abi gimti dalyvauja, daug gyvesnis, turtingesnis.“²¹

Meilę kaip dviejų žmonių dvasinį sąryšį, kuris turėtų būti svarbiausias vedybų motyvas, aiškina ir kiti žymūs psichologai bei mąstytojai. V. Franklis pabrėžia, kad tikrosios meilės sąlyga – partnerio ypatingumo ir nepakartojamumo suvokimas. Ė. Fromas tvirtina, jog meilė „galima tik tada, kai du asmenys yra susieti vienas su kitu savo egzistencijos esme“; tad pirmoji sąlyga – savo egzistencijos esmės suvokimas.²² V. Franklis tikrąją meilę, kai „viena dvasinė asmenybė orientuojasi į kitą dvasinę asmenybę“ laiko vieninteliu ištikimybės garantu santuokoje. Psichologas M. Scott'as Peck'as – tarsi atkartodamas Vydūno mintis – tvirtina, kad santuoka pirmiausia „egzistuoja, kad kiekvienas dalyvių tobulėtų, abu sutuoktiniai individualiai koptų į asmeninio tobulėjimo viršukalnę. Vyras ir moteris – abu turi rūpintis namų židiniu, ir abu – ryžtis rizikuoti žengti į priekį.“²³ Šie ir kiti autoriai tvirtina, jog tikroji meilė visuomenėje yra retas fenomenas, nes jos prielaida – vidinė laisvė, autentiškumas, drąsa; iš esmės meilė yra brandžios asmenybės gebėjimas, galia. Ė. Fromas šią galią sieja su asmenybės produktyvumu visose gyvenimo srityse, kai asmuo geba praktikuoti vidinę discipliną, koncentraciją, kantrybę, objektyvumą, išmintį, kuklumą, racionalų tikėjimą, jau nekalbant apie jautrumą pačiam sau, mokėjimą klausytis, narcisizmo įveikimą. Tačiau dažnai meilė painiojama su troškimais, poreikiais, priklausomybe.

Atsakinėdamas į jaunuolių klausimus apie vedybas, Vydūnas apgailestauja, kad dažnai neskiriama, kur yra meilė, o kur – tik įsimylėjimas („įsigeidimas“), geismas. Vydūnas nepitaria vedyboms, kurių motyvai – įsigeidimas „kūniško smagumo“, turtų ar panašūs su meile nieko bendra neturintys siekiai. Žmonės, anot Vydūno, dažnai kuria santuoką ne sąmoningai, bet „verčiami tikrų prigimties jėgų“. Vydūno požiūris į aktyvias partnerio paieškas skeptiškas: svarbu kilniai ir dorai gyventi, ir tada „savaimė atsiras tikrasis antrasis, tikroji antroji.“ Įprasta, kad šeima kuriama siekiant gimdyti ir auginti vaikus, tačiau Vydūnas pabrėžia, jog svarbu norėti ne bet kokius, o sveikus vaikus gimdyti. Tai gali tik sveiki ir dori tėvai. Atsakydamas jaunimui „vesti ar nevesti?“, Vydūnas daro išvadą: „Todėl kad norima žmoniškai, doriškai augti ir gal dar sveikus vaikus auginti, reikia būtinai apsivesti, jei ko kito norima – ne.“²⁴

Tai, kad daugelis tuokiasi ne iš meilės, konstatuoja ir žymūs psichologai bei mąstytojai. Ė. Fromas tvirtina, jog „tikrai vienas kitą mylintys vyras ir žmona atrodo kaip išimtis. Tai, kas yra išskaičiavimas, paprotys, bendri ekonominiai interesai, abiejų rūpinimasis vaikais, abipusė priklausomybė, neapykanta ar baimė, yra sąmoningai laikoma „meile“ tol, kol vienas ar abu partneriai prisipažįsta, jog nemyli vienas kito ir niekada nemylėjo.“²⁵ Sunkumai, pasak Ė. Fromo glūdi ne santuokoje, o „savininkiškoje“

¹⁹ Vydūnas. *Asmenybė ir sveikata* [sudarytoja – Rima Palijanskaitė]. Kaunas: Vydūno draugija, 2013, p. 200.

²⁰ Vydūnas. *Raštai, t. 4*, p. 278.

²¹ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 14

²² Ė. Fromas. *Menas mylėti*. Iš: *Meilės menas*. Vilnius: Asveja, 1999, p. 205.

²³ M. Scott Peck. *Nepramintuotu taku. Naujoji meilės, tradicinių vertybių ir dvasinio tobulėjimo psichologija*. Vilnius: Vaga, p. 141.

²⁴ Vydūnas. *Pasikalbėjimai apie sveikatą* [Sudarytoja – Rima Palijanskaitė]. Klaipėda: Vydūno draugija, 2004, p. 60.

²⁵ Ė. Fromas. *Turėti ar būti*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 71.

partnerių ir netgi visos visuomenės egzistencinėje struktūroje. K. Horney, analizuodama neurotiškų žmonių elgsenos ypatumus, išryškina jų negebėjimą mylėti; tokie žmonės nepasitiki savimi, nemylti savęs, o meile vadina tai, kas išties tėra meilės ir prielankumo poreikis, kurį provokuoja nerimas, vienatvės baimė, bejėgiškumo jausmas, saugumo poreikis.

Šeimos psichoterapeutė Virginija Satir teigia, jog 4,5 proc. jaunų porų tuokiasi išties vienas kitą mylėdami; tačiau „daugelis kuria santuoką su žmonėmis, kurių praktiškai nepažįsta. Pagrindinė jų sąjungos priežastis – fizinis potraukis“.²⁶ Pasak psichoterapeutės, sėkmingos santuokos sąlyga – dvasinis artumas; labai svarbu, kad sutuoktinių požiūriai ir interesai daugeliu klausimų sutaptų. V. Satir pabrėžia kiekvieno žmogaus unikalumą ir prigimtinių vertingumą. Svarbiausioji sveikos šeimos prielaida, jos nuomone, yra partnerių savigarba ir sėkmingas tarpusavio bendravimas, kai bendraujama atvirai, nuoširdžiai, konstruktyviai, gerbiant save ir kitą partnerį. „Nefunkcionali komunikacija šeimoje – tai barjeras, kuris neleidžia partneriams suprasti vienas kitą net tada, kai jie to nori.“²⁷

Vydūnas kalba apie būtinybę būti savimi (sau-žmogumi), išskiria dvasines vyrų ir moterų skirtis (moterišką ir vyrišką žmoniškumą), pabrėždamas, kad jokiū būdu „nereikėtų antrąjį žmogų versti būti tokį, koks pats esi. Kiekvienas turi būti visiškai saviškas.“²⁸ Vydūnas kritikuoja vyrų nuomonę, esą būsią geriau, jeigu moteris liks namuose „prie šeimos židinio, ant kurio valgiai verdami“, ir pabrėžia būtinybę moterims siekti išsilavinimo, būti aktyviomis profesinėje veikloje, o ypač – tvarkant visuomenės gyvenimo reikalus. Apie vyriškumą ir moteriškumą Vydūnas kalba ne tik kaip apie skirtingų lyčių ypatumus. Viename straipsnių jis teigia: „Kiekviena lytis turi ir antrosios požymius. O tai ne vien kūne, bet visoje asmenybėje. Todėl ir pastebėta, kad ypačiai taurus žmogus apreiškia daug ir moteriškų ypatumų, o vėl ypačiai tauri žmona ir vyriškų savybių. Bet tai ne todėl, kad jie stengėsi moteriškėti ar vyriškėti, bet kad siekta skaistaus žmoniškumo.“²⁹ Šios antrosios lyties savybės slypinčios žmogaus esmėje (jo dvasioje-sieloje). Tai iš tiesų tas pats, ką ir garsusis psichoanalitikas K. G. Jungas kalba apie moters vyriškumo archetipą Animus, ir vyro moteriškumo archetipą Anima. Grožinėje Vydūno kūryboje žmogaus savasties sklaidą, asmenybės tobulėjimą lydi ir antrosios lyties savybių raiška, jų integracija bei darba asmenybėje. Teigiami Vydūno dramų herojai – tiek vyrai, tiek moterys – turi kitai lyčiai būdingų (nors, vadovaujantis to meto kultūriniais bei socialiniais stereotipais, ne itin priimtinių) savybių: vyrai yra ne tik logiškai mąstantys, ryžtingi, drąsūs, bet ir apdovanoti ypatinga intuicija, švelnumu, emocingumu, gebantys mylėti ir nesigėdijantys netgi savo ašarų. Merginos ir moterys vėlgi ne tik mylinčios, motiniškos, emocingos, bet ir protingos, stebinamai drąsios, ryžtingos, socialiai aktyvios.

Vydūnas nemažai rašo ir apie intymų gyvenimą. Dažnai, ypač veikale „Gimdymo slėpiniai“, akcentuoja, jog intymų santykių paskirtis yra tik viena: būsimų vaikų pradėjimas. Kituose veikaluose bei straipsniuose požiūris kiek platesnis, kalbama apie etines ir psichologines nuostatas, atspindinčias savigarbos ir pagarbos kitam asmeniui svarbą: „Lyčių santykiavimas turėtų pareiti iš tikro viens kito gerbimo ir būt atjaučiamas kaip didis gyvenimo slėpinys. Kurs tai laiko geidulių patenkinimu, tas jau nusideda, santykiuodamas su antra lytimi. Jis jau nebesveikas savo esmėje.“³⁰ Nuasmeninto sekso, meilės ir erotikos eliminavimo sekse problematiką išryškino R. May, teigdamas, kad dar Z. Froidas turėjo įvertinti faktą, jog „malonumo principu pagrįsti seksualiniai instinktai žlugdo patys save“.³¹ Vydūnas apgailestauja, kad mergaitės dažnai vyrų yra suvedžiojamos, todėl jos turinčios „augintis, tvirtintis“, ir jokiū būdu netapti „vyro noro ir ūpų įrankiu“, nes kitaip nusižeminančios ir nusižengiančios, dėl ko kyla įvairios nelaimės. Straipsnyje „Moteriškųjų būdas“ Vydūnas dėsto intymiojo gyvenimo sampratą, kuri iš esmės atitinka ir jau cituotų psichologų požiūrį: „Mergaitė turėtų visa pačios valia vyru pasiduoti, kaip ir jis ją pasitikti. O tam reikalinga tikra meilė, kuri yra vienybės

²⁶ B. Satir. *Вы и ваша семья*. Москва: Эксмо пресс, 2000, p. 138.

²⁷ G. Chomentauskas. V. Satir šeimos psichoterapija. Iš: *Psichologija*, 1990, nr. 10, p. 146.

²⁸ Vydūnas. *Asmenybė ir sveikata*. Kaunas: Vydūno draugija, 2013, p. 204.

²⁹ Vydūnas. *Žmoniškumas ir moteris*. Iš: *Naujoji Vaidilutė*, 1937, nr. 2, p. 70.

³⁰ Vydūnas. *Sveikata. Jaunumas. Grožė*. Kaunas: Vydūno draugija, 2013, p. 144.

³¹ R. May. *Meilė ir valia*. Vilnius: Vaga, 2010, p. 105.

žinojimas sielų gyvenimo arba nors tojo numanymas. Tiktai meilė gali mergaitę leisti būti atvirai, priimančiai, klausančiai. Tiktai kuomet abu lygiu būdu aukštesniąją gyvybę ir tikrąją prakilnybę yra jautusiu, juodu gali visaip vienas antro būti. [...] Yra ir kitokių, būtent skaisčių vyrų. Bet nedaug. Tačiau ir jų klausyti toli dar nėra tai, kas žmonai pridera. Kiekviena turi savo sielos, savo sąžinės patarimą sekti.³²

Labai kategoriški Vydūno pasisakymai apie tai, kad intymūs santykiai skirti tik vaikų pradėjimui, ir kad „gimties smagumai yra brutalūs dalykai.“ Ši kategoriškumą galbūt lėmė tuomet visuomenėje vyravusios pažiuos ir išties žema seksualinė kultūra. Apie tariamą žmonos „pareigą“ santuokoje tenkinti vyro geismus (visuomenėje vyravusi ir kai kurių jos institucijų palaikyta nuostata) užsimenama Vydūno apysakėlėje „Pirmieji jaunavedžių metai“. Tad natūralu, kad tokius ar panašius lyčių santykius Vydūnas pavadino „brutaliais dalykais“. Psichologas Everetas Šostromas tvirtina, jog tai, kad vienas sutuoktinių seksualumo srityje sutinka su jo orumą žeminančiais kito partnerio poelgiais, kad jis save traktuoja labiau kaip daiktą, o ne kaip asmenybę, vadintina prostitucija. Prostitucija jis apkaltina tą sutuoktinį, kuris netgi dėl pernelyg didelių pretenzijų nepasako „ne“, „niekaip neriboja partnerio ir sąmoningai savo poreikius stato į antrą vietą.“³³ E. Fromas tokius „meilės“ (ne tik seksualinius) santykius, kuriuose vienas sutuoktinių sutinka atsisakyti savo orumo ir individualybės, vadina mazochistiniais: „mazochistas duodasi vadovaujamas, išnaudojamas, skaudinamas, žeminamas.“³⁴

Į Vydūną dėl santuokos rūpesčių yra kreipęsis ne vienas jaunas žmogus. Viename laiške Vydūnas pabrėžia, kad dėl vyro ir moters nesutarimų nereikia nė vieno kaltinti: „Nesutikimas yra skirtingumų reiškiny. O tatau labai gera. Taip vienas kitame gali viso ko sužadinti. Turėtų iš to išeiti gerų savumų. Bet tam reikia tikro elgesio. Moteriai skelbti visokius pamokslus nėra tikslinga.“³⁵ Vydūnas primena emocinį moters jautrumą, ypač lytiniame gyvenime, ir kalba apie ne vieną moters „atšalimo“ prielaidą. Kai sutuoktiniai ima nesutarti, Vydūnas pataria prisiminti, kada ir kaip tai prasidėjo – taip esą „lengviau surasti tikrą gydymo kelią“. Įklampusį į blogį, teigia Vydūnas, gali išgelbėti itin stiprus sutuoktinio dvasinis aktyvumas, galinga jo meilė.

Vaiko pradėjimo ir periodo iki gimimo svarba

Vaiko gimimas labai svarbus įvykis, bet „užgimimo nebūtų be gaminimo. Todėl šis turėtų būti laikomas dar svarbesniu.“³⁶ Vaiko pradėjimą Vydūnas itin sureikšmina, jį siedamas ne tiek su fizine sveikata, bet su vaiko dvasinėmis galiomis ir moraline sveikata. Vadovaudamasis sielų įsikūnijimo (reinkarnacijos) teorija, teigia, jog pradėjimo metu be tėvų dalyvauja dar ir trečioji esybė – būtent būsimąjo kūdikio dvasia-siela. Nuo to, kokie esą tėvai, kokios mintys ir jausmai vyrauja juose, toks bus ir būsimasis jų vaikas.

Doriems ir išmintingiems tėvams, pasak Vydūno, visada gimsta išmintingi vaikai. „O sąžiningi tėvai, turėdami neišmintingą vaiką, tikrai sau širdy prisižinos, kad ne jie, bet prigimties galios juose gamino, jie patys geidė pasimėgimo, tai yra – jie nebuvo išmintingi.“³⁷ Toji išmintis čia nesiejama su aukštu intelektu ar išsilavinimu, bet pirmiausia – su dora, nes dažnai „neišmintingi tėvai gamina su pasišventimu, tai yra išmintingai.“ Vaikų pradėjimą Vydūnas itin sureikšmina, siedamas tai su tautos ateitimi: „Supraskime visai gerai, kad dar niekuomet negimė iš menkos dorovės moteriškos vaikas, kurs vyras būdamas galėjo tautai ir žmonijai būti aukšto žmoniškumo žadintojas. [...] Todėl yra labai svarbu, kad mergaičių dorovė būtų saugojama ir taurinama. Tik tada bus laiduota tautos ateitis.“³⁸ Dvasinių vaikų gabumų ir genialumo Vydūnas nesiejama su paveldėjimu, nes tai yra „dieviškos kilties“

³² Vydūnas. *Žvilgis į gyvenimo gelmes. I.* Klaipėda: Vydūno draugija, 2006, p. 107.

³³ Э. Шостром. *Анти-карнеги, или человек – манипулятор.* Минск: Полифакт, 1992, p. 116.

³⁴ E. Fromas. *Menas mylėti. Iš: Meilės menas.* Vilnius: Asveja, 1999, p. 130.

³⁵ Vydūnas. *Asmenybė ir sveikata.* Kaunas: Vydūno draugija, 2013, p. 203.

³⁶ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai.* Tilžė: Rūta, 1921, p. 5.

³⁷ Vydūnas. *Pasikalbėjimai apie sveikatą.* Klaipėda: Vydūno draugija, 2004, p. 65.

³⁸ Vydūnas. *Mergaitės. Iš: Jaunoji karta,* 1929, nr. 5, p. 6.

žmogaus esmės ypatybės. Genialūs vaikai, pasak Vydūno, gali gimti tik sveikos ir skaisčios prigimties tėvams: „Geniališkumas randas skaistybėje. Toji yra būtina, kad genius apsireikšti galėtų.“³⁹

Nepamiršta ir vaikų sveikatai įtaką daranti tėvų gyveniena, jų amžius. Vydūnas primena žydu šventraštyje nurodomą tinkamiausią vaiko pradėjimo metą – vaisingojo moters ciklo dienas. Vaiko pradėjimo metu tėvai neturėtų būti apsvaigę nuo alkoholio ar kitų svaiginamųjų medžiagų. „Visokie bandymai yra įrodę, kad vaikas bus kaip nors išsigimęs, jeigu ir tik tėvas girtuokliaus. Daug daugiau reiškia motina. Iš girtuoklių tėvų, iš paleistuvių negali sveikas vaiko kūnas užgimti. Todėl, norėdami sveikų vaikų, tėvai turėtų rūpintis savo sveikata, saugotis nuo ją griaunančių dalykų.“⁴⁰ Autorius apgailestauja, jog netgi gydytojai, nesuvokdami, kad bet koks alkoholio kiekis gali žalojamai veikti kūdikį, besilaukiančiai motinai patardavo išgerti taurelę stipraus gėrimo pykinimui pašalinti. Svaigalų vartojimo padariniai gali visą vaiko gyvenimą aptemdyti – nors ir neturėtų ypatingų sveikatos sutrikimų ar išsigimimų, visgi gera sveikata ir laime toks vaikas negalėtų džiaugtis. Vydūnas užsimena ir apie paveldimumą – ne ligų, bet tam tikrų organų (smegenų, plaučių, širdies) silpnumo paveldėjimą.

Vydūno veikale „Gimdymo slėpiniai“ itin sureikšminamos vyro ir moters mintys, jausmai bei geismai. Visa tai per tėvų kraują persiduoda vaikui jo pradėjimo metu ir besilaukiančiai ar kūdikį maitinančiai motinai dažnai „sukeliant gašlumą“. Todėl Vydūnas nurodo 18 mėnesių laikotarpį, kai tėvai turėtų atsisakyti naudotis „gimties galiomis“ – tai nėštumo ir vaiko maitinimo krūtimi metas. Kitas vaiko sveikatos žalojimas – nenoras turėti vaikų ir negatyvūs tėvų jausmai sužinojus, kad moteris laukiasi. Itin neigiamai veikia siekis užsimezgsusio motinos kūne vaisiaus atsikratyti: „Nuolatai jie geidžia, kad jis žūtų. Dargi vartoja žavinimo žolių! [...] Tėvai žudo savo vaikus!“⁴¹ Taigi, dvasinę ir psichinę būsimą vaiko sveikatą Vydūnas sieja su vaiko pradėjimu, motinos būseną nėštumo ir žindymo metu bei jos gyveniena. Vaikų polinkį į agresiją ir saviagresiją Vydūnas sieja taip pat su tėvų mintimis pradėjimo metu, teigdamas, jog „tėvai jiems tai jau pirm užgimimo suteikė“. Lygiai taip žalojanti bloga motinos nuotaika, neigiamos emocijos, kurios per motinos piena persiduoda vaikui, ir todėl jis galės būti neramus, verkti. Tėvo jausmų įtaka mažiau svarbi pačiam vaikui, bet itin svarbios tėvo pastangos, kad besilaukiančios, o vėliau maitinančios moters jausmai būtų tyri, o mintys ir emocijos – kuo šviesesnės.

Nuo motinos priklauso vaikų sveikata. Vaikai iš motinos išmoksta kalbą, o „su ja persimeta ant jų nuolatai motinos sąmoningumas, visas vidinis jos gabumas, jos malonumas, nuoširdumas, teisingumas.“⁴² Pasak Vydūno, motina viskuo – ką daro, kaip gyvena, kokius jausmus, polinkius bei mintis puoselėja – ne tik save veikia, bet ir „laimina arba prakeikia į daiktiškumą nusileidžiančią naują žmoniškumo pradą“. Motina lemia vaiko būtį jo pradėjimo metu, o taip pat ir vėliau. Augantis motinos įsčiose kūdikis „tiesiog kvėpuoja motinos minčių ore.“⁴³ „Jei jos vidinis gyvumas buvo niekingas, vaikas bus menkas žmogelis. Jeigu jis bus šviesus, taurus, vaikas bus šviesos siekianti asmenybė. [...] Ne tik sveiką kraują ji turi vaikui suteikti, bet ir sveiką skaisčių vidinį gyvumą ir taip tapti vaikui palaiminimu. Tame glūdi motinos ir šeimos svarbumas tautai ir žmonijai.“⁴⁴

Kai kurie teiginiai „Gimdymo slėpiniuose“ pernelyg kategoriškai arba sunkiai įtikinantys. Visus tuos teiginius lėmė teosofinė doktrina, kuria Vydūnas šio veikalo rašymo metu itin domėjosi. Nors tėvai, teigia autorius, būtų visiškai sveiki, vaikų jie gali ir nesusilaukti, t. y. apvaisinimas neįvyksiąs, jeigu nebus tėvams dvasiškai artimos esybės. Kitas panašus Vydūno samprotavimas – apie sąsajas tėvų abejingumo, kai jiems nesvarbu, bus ar nebus pradėta gyvybė, ir, jeigu taip įvyksta, gimusio vaiko būdo; vaikas būsiąs silpnas, neryžtingas. Tačiau kai kuriuos kategoriškus Vydūno teiginius galėjo lemti ne tik reinkarnacijos teorijos įtaka, bet išties žema to meto visuomenės lyčių kultūra, moters

³⁹ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 79.

⁴⁰ Vydūnas. *Asmenybė ir sveikata*. Kaunas: Vydūno draugija, 2013, p. 105.

⁴¹ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 65.

⁴² Vydūnas. Lietuvės motinos uždavinys tremties gyvenime. Iš: *Tremtis*, 1952, nr. 78, p. 3.

⁴³ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 69.

⁴⁴ Vydūnas. Mergytė – Mergaitė – Nuotaka – Motera – Motina. Iš: *Lietuvos aidas savaitinis iliustruotas kultūros priedas*, 1939, nr. 256, p. 4.

sudaiktinimas, elementarių psichologinių veiksnių įtakos vaiko sveikatai nesuvokimas ir pradėjusios sklisti liberalios pažiūros.

Grožinėje Vydūno kūryboje vaiko pradėjimo sakralumas išsamiausiai atskleidžiamas apysakoje „Pirmieji jaunavedžių metai“. Jaunavedžiams autorius „neleidžia“ pradėti kūdikio, nes jaunieji (ypač jis) yra apnikti geismų. Žmona, aiškindama šventą tėvų pareigą „gaminti aukštesnį žmogų, negu mudu esava“, klausia: „Bet kokį tu gamintai? Pilną geismų ir gašlumo, kaip tu pats esi. Tėvais būti yra šventas dalykas. Bet kuo tu nori jį paversti?“⁴⁵ Ir tik po metų, kai jaunų žmonių sielos tampa skaisčios, pradedamas kūdikis. Jis gimsta Šv. Kalėdų rytą ir yra labai panašus į kūdikėlį Jėzų Kristų. Dramoje „Pasaulio gaisras“ išryškinama netgi socialinės aplinkos svarba. Dramos herojai vokiečių karininkai stebisi lietuvių leitenanto *Gintauto* ir *Magės* nuostata, jog karo metas sužadėtuvėms ir vaikų pradėjimui esąs netinkamas – aplink per daug karo baisių, neapykantos, keršto, baimės, o visa tai atsilieptų būsimiems vaikams „jiems būtų per daug pikto įgimta“.

Pagarba vaikui ir jo asmenybės ugdymas

Visa būtis, visas žmonių gyvenimas, Vydūno manymu, yra nuolatinis dvasinis augimas, tobulėjimas. Žmonių augimą, nors dažnai ir per kančias, žadina jų pačių vaikai. „Žmonių labai jiems gimsta vaikai. Savo vaikais jie gali esmiškai bręsti. Tai reikėtų aiškiai išmanyti. Vaikai lygiai reikalingi tėvams kaip tėvai vaikams.“⁴⁶ Vydūnas pabrėžia, kad didžiausią įtaką vidiniam vaiko pasauliui daro motina, kuri pirmaisiais gyvenimo metais yra arčiausiai jo; be to, tik moteriškasis žmoniškumas galės nuoširdžiai mylėti. Vydūnas dažnai pabrėžia, jog negali vaikuose būti to, ko nebuvo tėvuose, nors vaikuose tai gali apsisireikšti ir ne tiesiogiai. Ypač negatyvią įtaką vaikų asmenybei ir sveikatai daro tėvų girtavimas, nesantaika, smurtas.

Pasak E. Fromo, besąlygiška motinos meilė vaikui formuoja jo meilę gyvenimui, jausmą, jog „gyventi yra puiku“. „Poveikis vaikui yra labai didelis. Motinos meilė gyvenimui yra tokia pat užkrečianti, kaip ir jos nerimas. Abi nuostatos veikia vaiko asmenybę“⁴⁷ ir savaip ją formuoja. Psichologo teigimu, daugelis motinų myli savo mažus vaikus, tačiau vaikams augant ir siekiant savarankiškumo, tik nedaugeliui motinų pavyksta juos mylėti – tik toms, kurios yra laimingos, kurios geba mylėti ir svetimus vaikus, ir kitus žmones. Atlikta pakankamai daug tyrimų, įrodančių, kokią įtaką vaikams daro tėvai, jų asmenybių branda ir bendravimas. „Imituodami vaikai labai greitai perima tėvų baimingumą, nerimastingumą, ir tuomet neurotinės reakcijos formuojasi ne kaip sąveikos su platesne aplinka rezultatas, o kaip atsakymas į tėvų reagavimo būdą.“⁴⁸ V. Satir konstatuoja, jog destruktivus vaikų elgesys, jų psichologinės problemos susijusios su tėvų ir visos šeimos sunkumais. Didelę reikšmę V. Satir teikia tėvų tarpusavio santykiams: „Tėvai, kurie gyvendami kartu yra nelaimingi, negali suteikti vaikui pajautimo, kad jo namai – tai saugumo židinytis.“⁴⁹

Pirmiausia, anot Vydūno, tėvai ir auklėtojai turėtų išmanyti, „kas yra gyvenimo prasmė ir žmogaus esmė“. Iš to išplaukia pagrindinis vaikų auklėjimo tikslas, kuris esąs visų kitų auklėjimo uždavinių centras. Šis pagrindinis auklėjimo tikslas – „daryti visa, kad žmoniškumo pradas įsigalėtų tarp asmenybės jėgų ir apskritai gyvenime.“⁵⁰ Šis pradas – žmogaus esmė – valdo visas žmogaus asmenybės galias, lemia dvasinį atsparumą bet kokiems žalingiems įpročiams ir asmenybės darną, sąmoningumą ir gebėjimą mylėti.

„Tikriausiai augina auklėtojas vaiką savo veikimu ir savo pavyzdžiu. [...] Todėl šventa auglėtojo pareiga vis bus pirma rūpintis savo paties esmiškėjimu, žmoniškėjimu.“⁵¹ Vydūnas ypač pabrėžia savidrausmę kaip priemonę mokant vaiką valdyti savo asmenybės jėgas. Tai nesunku bus padaryti

⁴⁵ Vydūnas. Pirmieji jaunavedžių metai. Apysakėlė Kalėdoms. Iš: *Jaunimas*, 1913, nr. 12, p. 15.

⁴⁶ Vydūnas. *Sąmonė*. Kaunas: Vydūno draugija, 2010, p. 83.

⁴⁷ E. Fromas. Menas mylėti. Iš: *Meilės menas*. Vilnius: Asveja, 1999, p. 156.

⁴⁸ D. Nasvytienė. Vaikų, turinčių neurotinių sutrikimų, šeimos ypatybės. Iš: *Psichologija*, 1990, nr. 10, p. 104.

⁴⁹ В. Сагир. *Психотерапия семьи*. Санкт Петербург: Ювента, 1999, p. 190.

⁵⁰ Vydūnas. *Žvilgis į gyvenimo gelmes. I*. Klaipėda: Vydūno draugija, 2006, p. 231.

⁵¹ Vydūnas. Jaunuomenės auklėjimas. Iš: *Lietuvių žodis*, 1949, nr. 17/18, p. 3.

vaikui, kuris jau nuo mažens stengėsi „iškilti virš visų užgaidų“. Ir vėlgi primena sektino pavyzdžio svarbą: „Laimingi yra tie vaikai, kurių tėvai ir kiti auklėtojai jiems savo elgesiu ir savo žodžiu žadina šitą pasistengimą ir jiems yra džiuginas drausmingumo pavyzdys.“⁵² Tokie vaikai vėliau būsią atsparesni visokiems viliojimams girtauti, rūkyti ir kt.

Vydūno požiūris į vaiką ir jo auklėjimą pagrįstas humanistiniais principais ir suvokimu, jog vaikas yra gerbtina asmenybė lygiai taip, kaip ir suaugęs žmogus. „Sena lietuvių pasaka vadina vaiką būsimu žmogumi. Panašiai kalba žmonės apie jį dar ir šiandien.“⁵³ Taip, anot Vydūno, manoma, nes žiūrima tik į augantį žmogaus pavidalą. O tai, teigia mąstytojas, „yra didi klaida“; žmogaus esmė yra „dvasinės rūšies dalykas“. „Todėl reiktų su vaikais ne daug kitaip elgties kaip su suaugusiais. Ypačiai tuose dalykuose, kurie žmogui yra esmingi. Esmėje vaikai nėra menkesni žmonės.“ Kol kūnas vystosi ir bręsta, yra svarbu, kad „vaikas pasilikėtų ir tvirtėtų kaip žmoniškas žmogus.“ [...] Bet auklėjimas turėtų būti ir saugojimas. O patį brendimą vykdo gyvumo galia.“ Vydūnas pastebi, kad jauniems žmonėms (skautams) patariama „veikti iš pagrindų savo esmės, gyventi saviškai, savistoviai“. O tai esąs „tikriausias asmenybės brendimas“. Straipsnyje „Dvi žmonių rūši“ Vydūnas pasakoja apie du vienoje šeimoje augančius berniukus, kurių vienas labai savarankiškas, pats vis ką nors sumano ir daro; jis netgi pyksta, kai juo kažkas rūpinasi. Kitas gi, ką nors veikdamas, vis galvoja, „ką kiti žmonės sakys apie jo veikimą ir pasielgimą“, labai stropiai mokosi, kad tik „įtikėtų tėvams ir mokytojams.“⁵⁴ Suprantama, Vydūnas džiaugiasi berniuku, kuris darbštus, bet niekam nesistengia įtikti. Tai požymis asmenybės, kuri nori būti savimi – „sau-žmogumi“. Dramoje „Vergai ir dykiai“ tėvai džiaugiasi savo vaikais, o, sūnui *Rykiui* vos pradėjus tvirtiau vaikščioti, *Tautnoras* taria: „Bus vyras – saviškas, kaip žmogui pridera. Stovės ant savo kojų.“

Labai svarbu, rašė tėvams Vydūnas, padėti vaikui suvokti, kas gera ir kas bloga. Fizinės bausmės vaikui gali padėti tik tuo atveju, kai pats vaikas ką nors kitą mušė ar sužeidęs. Už tai nubaudus, per patirtą skausmą vaikui taptų aišku, ką kitam yra padaręs. „Daug dar kenksmingesnis kaip pliekimas yra vaiko elgesio pateisinimas ar net elgesio blogumo menkinimas. [...] Vaikui tada niaukiasi supratimas, kas gera ir kas bloga.“⁵⁵ Vydūnas pataria gerbti mokytojus, stengtis bendradarbiauti su jais. Pastebi, kad neretai vaiko auklėjimą tėvai patiki mokytojams ir mano, jog pedagogai gali ir turi viskuo pasirūpinti. „Iš tikrųjų turėtų tėvai svarbiausiais augintojais visuomet pasilikti.“⁵⁶

Tėvams taip pat turėtų rūpėti lytinis vaikų švietimas: „Kodėl ir neturėtų tėvas vaikui, motina mergytei arba gimdytojų vienas abiem išguldyti, kad kūdikis po motinos širdimi auga kaip gamtoje vaisius auga pumpure ant medžio?“⁵⁷ Vydūnas pastebi: tėvų pyktelejimas ar susierzinimas nerandant atsakymų į vaiko klausimus „iš kur atsirado brolis?“, rodo jų pačių suvokimo stoką. Be to, galbūt vaikas tarsi primena, jog jie gyvybę pradėję ne „su pasišventimu“, bet vedami geismų. Jeigu tėvai gimties slėpinį laikytų šventu, atsižvelgdami į vaiko amžių, jam ramiai tai paaiškintų, „ir jis pajautų gaminimo ir gimdymo stebuklo šventumą“. Vėliau galėtų „išguldyti gaminimo dėsnius. Tuomet nebebūtų tiek svarbiausio dalyko nežinėlių, ir nepaklystų ir nenuklimptų tiek žmonių visokiose nedorybių klampynėse prarasdami sveikatą ir palaimą.“⁵⁸ Tiesa, Vydūnas abejoja Zigmundo Froido idėjomis apie vaikų autoerotiką, o minimus požymius sieja ne su vaiko prigimtimi, bet su „gašlių“ tėvų ar kitų žmonių padaryta įtaka vaikui, jį užkrėsdami „psichiniu oro keliu.“ Tėvai ir vaikus auklėjantieji turėtų būti „skaisčių minčių ir jausmų“, ir taip apsaugoti vaikus nuo „tų kompleksų ir nervų žalojimų, apie kuriuos taip daug kalbama. Vaikas augtų sveikas.“⁵⁹ Z. Froido sekėja psichoanalitikė Karen Horney taip pat abejoja kai kurių Z. Froido idėjų pagrįstumu. Ji teigia, jog Edipo kompleksas esąs „ne neurozės šaltinis, bet pats neurotinis darinys“, kurį gali išprovokuoti „tėvų seksualinio atspalvio

⁵² Vydūnas. *Asmenybė ir sveikata*. Kaunas: Vydūno draugija, 2013, p. 168.

⁵³ Vydūnas. Jaunųjų brendimas. Iš: *Skautų aidas*, 1933, nr. 4, p. 5.

⁵⁴ Vydūnas. *Žvilgis į gyvenimo gelmes. I*. Klaipėda: Vydūno draugija, 2006, p. 107.

⁵⁵ Vydūnas. Jaunuomenės auklėjimas. Iš: *Lietuvių žodis*, 1949, nr. 17/18, p. 3.

⁵⁶ Vydūnas. Mokytinių tėvai ir mokytojai. Iš: *Naujoji lietuviška ceitunga*, 1910, nr. 53, p. 1.

⁵⁷ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 18.

⁵⁸ Vydūnas. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė: Rūta, 1921, p. 18–19.

⁵⁹ Vydūnas. *Žvilgis į gyvenimo gelmes. I*. Klaipėda: Vydūno draugija, 2006, p. 233.

glamonės, sekso scenos, kurių liudininku jis tapo, ar elgesys tėvų, pavertusių vaiką aklo garbinimo objektu.⁶⁰ Pražūtingiausias jaunimui dalykas, rašė Vydūnas, yra „nuodus“ skleidžiantys raštai, kurie „žadina gašlumą“ ir yra „tikrojo gimties nešvarumo perykla“; tai sukuria jaunuolių sąmonėje „netvarką“ ir pastūmėja juos į paleistuvavimą. Tai esąs asmenybę ir sveikatą griauantis „jaunųjų pragaras“.

Tėvų meilė ir sąmoningumas, dora ir darna, nurodo Vydūnas, yra vaikų kaip visaverčių asmenybių ugdymo prielaidos ir sveikos šeimos požymiai. Svarbiausias vaiko auklėjimo tikslas yra ugdyti žmoniškumą, kuris – ir sveikos šeimos, ir sveikų santykių šeimoje pagrindas. Žmoniškumas suprantamas ne kaip kieno nors pasiūlytas taisyklių rinkinys, bet kaip paties žmogaus dvasinės galios, jo paties esmės ypatybės. Jos užtikrina pagarbą bei meilę sau ir kitiems, gebėjimą būti savimi („saužmogumi“) ir meilę gyvenimui, siekiant augti pačiam ir žadinti šį augimą kituose. Tai meilės ir gyvenimo galia, slypinti kiekviename žmoguje. V. Storostas tapo *Vydūnu* turbūt todėl, kad ši meilės galia buvo žadinama jo tėvų šeimoje: „Žiūriu į tėvelį, į motinėlą, į brolius ir seseles. Ir jau stebiuosi. Visi jie šviečia! Akys tiesiog spinduliuoja. O kad jie kalba, taip skamba, kaip kad su žodžiais reikštūsi ypatinga šviesa. Iš jų sielos ji spindi pro žodžius. Ir numanau, kokia ji maloni, kaip labai ji gaivina ir laimina. Iš viso, kas man sakoma, jaučiu, kad myli mane, kad meilė yra šviesa, kuri mane žadina. Ir manyje subunda meilė jiems visiems, kad nusimanau, lyg visas mano vidus sušvistų. Ir ją apreikšdamas gyvėju ir įsigaliu. Mane užplūsta neapsakomas palaiminimas, kurs kelia mane iš visos tamsos į tą slėpiningąją šviesą, kuri niekada nepranyksta.“⁶¹

Išvados

Šeimos ir sveikos šeimos samprata Vydūno kūrinuose atskleidžiama pirmiausia per dvasinį – esminį – žmogaus, kaip biosocialinės būtybės, aspektą, ir per meninį (dramose, apysakose) vaizdavimą, kaip žmoguje veikiančios prigimtinės galios bei jėgos gali būti nukreipiamos harmoningai asmenybei, tobulesnei visuomenei ugdyti ir kurti.

Sveikos šeimos pagrindas, pasak Vydūno, – dvasinė sutuoktinių branda ir sąmoningas šeimos kūrimas, pagrįstas tikrąja meile, abiejų sutuoktinių siekiu tobulėti ir noru gimdyti bei auginti sveikus vaikus. Ypatingą reikšmę Vydūnas teikia gyvybės pradėjimui ir laikotarpiui iki gimimo: tėvų, ypač motinos mintys, jausmai ir troškimai bei gyvensena turi lemiamą įtaką būsimojo vaiko asmenybei, jo dvasinei ir psichofizinei sveikatai. Svarbiausia auklėjant vaikus – tėvų bei pedagogų pavyzdys, darna šeimoje, suaugusiųjų požiūris į vaiką kaip į lygiavertę asmenybę bei pagalba vaikui, puoselėjančiam prigimtines dvasines galias (žmoniškumą) ir siekį būti savimi. Vydūno mintys apie šeimą ir humanistinės nuostatos aktualios sprendžiant ir šiuolaikinio žmogaus, ir visuomenės klausimus; jos atliepia esminius šeimos terapijos principus, kuriais vadovaujasi žymūs mąstytojai ir dabarties šeimos psichoterapeutai. Tai moterų ir vyrų lygiavertiškumas, savigarba ir abipusė pagarba; nuolatinis dvasinis sutuoktinių augimas ir meilės puoselėjimas; buvimas savimi ir kito asmenybės priėmimas; nuoširdus ir atviras bendravimas, konstruktyvus problemų bei konfliktų sprendimas. Tokioje – t. y. sveikoje – šeimoje vaikas turi galimybę augti kaip sveika asmenybė, skatindama tobulėti ir tėvus.

Į sveiką gyvenseną ir skaidrią būtį Vydūno keliu. Nacionalinės mokslinės – praktinės konferencijos medžiaga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2015.

⁶⁰ K. Horney. *Neurotiška mūsų laikų asmenybė*. Vilnius: Apostrofa, 2008, p. 155.

⁶¹ Vydūnas. *Kaip tapti saulėtu žmogumi* [sudarytoja – Rima Palijanskaitė]. Klaipėda: Eglė, 2009, p. 12.